

ERDÉLYI JÁNOS LIRAJA.

Most száz éve, hogy a magyar népköltészet első alapos ismerője, a pataki bölcsész, Erdélyi János született. Az a közel félszáz esztendő, mely halála óta eltelt, változatlanul bizonyította irodalmunk történetében kijelölt helyét. A méltatók egyike sem túlozta jelentőségét, de nem is vonta meg elismerését attól, a ki a népies iránynak nem költészetével, hanem gyűjtő és méltató munkásságával megalapozója, a műbölcséletnek pedig, mint a korában legnépszerűbb német philosophus követője, jeles magyar munkása volt. A mit a magyar népköltés ügyéért tett, az volt maradandóbb, mert hatásában jelentékenyebb. Elsőül hirdette nálunk, hogy a nép költészetének kutatását az irodalmi szemponton kívül és ennél is jobban követeli az, hogy belőle ismerhetjük meg a nép lelkét, ez vezet minket a nép belső világához.¹ Régibb és lappangó, elszórt népköltési gyűjtések után elsőnek adott elméletileg is megalapozott, némi rendszert is feltüntető gyűjteményt az irodalom s utóbb a folklóre munkásainak kezébe. Az úttörés nehéz munkájában jó irányban indult s azért, a mit dolgozott, becses.

De nem jelentéktelen a philosophus munkája sem. Élete példájában Beöthy Zsolt az igazságkeresés életképét látja² s az egykorú két bölcsészeti áramlat aesthetikai irányú emelkedését Erdélyi Jánosnak is tulajdonítja. A pataki évek tudományos munkáját eddig nem ismert, részletes adatokkal s életrajzi vázlattal legutóbb Rácz Lajos ismertette,³ a ki Erdélyi tanszékét ma betölti. Kevésbé méltatták, inkább csak emlegették a kritikust, a kit sokan Bajzánál is szigorúbbnak tartottak, de a ki mindenképen a legképzettebbek közé tartozott. Csak ifjúkorának eszményeiről nem esett szó, első sikereinek szerzőiről, egész munkásságának legkevésbé méltatott részéről, arról, hogy Erdélyi lírikus is volt. Pedig költészete abban a korban, midőn az *Athenaeum* körül a költők egész kis serege csoportosult, s a tehetségeknek egész sora tűnt fel, épen nem volt jelentéktelen. Érdemes bizonyítéka ennek, hogy az Akadémia már 1839-ben, alig huszonötéves korában, s három évre

¹ *Népdalok és mondák*. II. 1847. 375—376. l.

² *Erdélyi János*. 1897. (M. K. 631. sz.) 40. l.

³ *Erdélyi János Sárospatakon*. Uránia, 1913. 159. és 196. l.

rá a Kisfaludy-Társaság, költeményeiért választotta tagjai közé. Versei ott jelentek meg, a hol csak a hivatottakat látták szívesen, s olyanok munkáival egy kötetben (*Árvízkönyv*), a kiket azóta halhatatlanjaink közé sorolunk. Méltó tehát, hogy a lírikusnak helyét is megpróbáljuk kijelölni irodalmunk történetében. Toldy Ferencz ugyan először úgy ítélte róla, hogy »költeményeiben darabos s a formát tartalmával tiszta összhangba hozni nem bíró«,¹ de utóbb, a költészet kézikönyve második kiadásában² már »legjobb dalköltőink« között emlegeti, s elég még azokra a lelkes sorokra hivatkoznunk, melyekkel a *Nemzeti Almanach* megjelenésekor (1841) a *Figyelmező* bírálója³ »kisdéd dalairól« szól, melyek »szívből ömlenek 's szívhez szólanak« s melyek egyike-másika az ő »geniális eredetiségét« viseli magán. Elbeszélő költeményeiről ugyanez a cikk kevésbé elismerően nyilatkozik. Van, a melyik ezek közül is népszerű maradt. *Mátyás, a szántó cz.* regéje a legolvasottabb versek egyike. *Szondi Drégelben cz.*, az ötvenes évek elején írt balladáját már inkább csak a Czuczor és Arany balladáihoz fűző tárgy kapcsolata⁴ tartotta fenn, de így is az ismertebbek közül való, s nem tűnt el nyomtalanul az a verse sem, mely az 1458-iki *Választógyűlést* énekelte meg. Mégis, még mielőtt a Kisfaludy-Társaság a *Népdalok és mondák* szerkesztésével megbízta, az egykorú kritika a dalköltőt, a lírikust becsülte benne legtöbbször;⁵ az benne mint költőben a legértékesebb is.

Fellépésekor líránk, Vörösmartyt, Czuczort és Bajzát kivéve, tehetséges epigonok kezében volt. Idegen hatások erős nyomai, némi dagályosság és sok irrealitás jellemezték. Lelket csak a hazafias hang adott belé. Ez kötötte az előbbi generációhoz, a már érettebb korú költőkhöz, a kiknek eszméit, az előbb európai szintre emelkedő költészet nemzeti karakterra való törekvését átvette, de tovább nem fejlesztette. Öntudatlanul kapcsolódott bele e törekvés a romantizmus mind erősebben fuvó áramlatába, mely költészetben és politikában egyként felszabadulást hirdetett. »Romantizmus nincs hazaiság, nemzeti sajnáltságok nélkül« — írja maga Erdélyi.⁶ A sentimentalitás vonás, mely a regényessel vellejt, líránkban még a XVIII. század hagyományaként megvolt.⁷ Ezek, és némi történeti érzék, jellemzik a harminczas

¹ *Irodalomtörténet rövid előadásban.* Pest, 1864—65. 379. l.

² 1876. V. 44. l.

³ Az —y jelzés vagy Vörösmartyt, vagy talán szintén Toldyt rejti. *Figyelmező*, 1840. 756—758. l.

⁴ Greguss—Beóthy, *Magyar Balladák.* 1909⁶. 130. l.

⁵ L. pl. a *Figyelmező* 1840. 73. és 804. hasábj.

⁶ Erdélyi, *Tanulmányok.* 1890. 502. l.

⁷ Császár E., *A német költészet hatása a magyarra a XVIII. században.* 1913. 41. l.

évek vége felé költészetünket. Ezek a vonások adják Erdélyi János első költeményeinek rajzát is. Van történeti érzéke, mint az eposzírók mellett Bajzának s a szintén inkább lírai természetű Garaynak. Fordít Uhland és Victor Hugo költeményeiből. Epigrammái telvék líraisággal, mint a hogyan *Az epigramma theóriájá*-nak szerzője a martialis epigrammával szemben alig egy évtized előtt (1828) azt hirdette, hogy »a romlatlan ízlés örökre kedvesebb táplálékot fog lenni a görög sentimentál darabokban«. Erdélyi a műfaj nevének megfelelően csak feliratokat írt distichonokban, a melyekben megleget érzelme gyakran van (*Széphalmon, Szivárvány, Kosciusko, Byron, Rousseau*), de szellemes gondolat alig. És a forma mesteréhez, Bajzához, köti őt e közös felfogáson kívül, melynek alkalmazása — ha a *Kor és nagyság* cz. epigrammájának első két sorát meggyőződésből, őszintén írta — öntudatos, helyzetdalainak, költészete első éveiben (1835—1838) született, egész kis sorozata. A nő kissé romantikus tiszteletében (*Hölgyeinkhez*) talán inkább Garayval rokon.

Bajza költészetéről azt tartja egyik méltatója, hogy az sohasem igazi, tiszta líra, hangulatai üdeségét megaszalta a megfontolás.¹ Ez a helyzetdalok kisebb hatásának philosophiája is: a mások érzelmeinek másodlagos elképzése, átgondolása nem hathat eléggé, mert alapja nem igazi érzelme. Eredménye csak formai szépség lehet. Ide jutott Erdélyi János is. Bár nála érzései a helyzetdalokon is átcsilannak, sokban egyezik Bajzával. *Álom* cz. költeményében (nem levő) felesége halott gyermekét a mennyekben látja és mosolyog. *Botjához a' koldus* keservesen panaszkodik egymásra utalt sorsukról: egymást elhagyva letörnének, elesnének. Hogy a *Kis lány' dala*, mely Czuczor *Falusi kis leányára* is emlékeztet, a harminczas években vándorthéma lehetett, arról már esett szó.² *A' holdhoz*, miként Bajza, Erdélyi is elénekli a maga dalát, mely azonban kevésbbé érzelmes. És ha Bajza 1834-ben a lengyelek emlékére megírja *Apotheosis*-át, két évvel utóbb Erdélyi is azokra üríti boros kupáját (*Szüreten*) Tornyán, a kikkel — hűs észak felé — egy bort ittunk és Bécsset együtt vívtuk. Az északi szél is (*Éjszakra*) a balsorsú nép nyögéseit hozza hírül. Csakhogy Bajza sokkal nagyobb művész. Erős színérzéke, tájfestő tehetsége nyomait Erdélyi ez első verseiben hiába keressük. Csak egyben éri utol azt, a kit mesterének mondhatunk: versei formájában, s a mi velejár: dallamosságban.

Formaművészetének jellemző példája, hogy a szonettet, nálunk Kazinczy korának kedves műfaját, legjobb bizonyítékát a classicismus ama »fegyelmének«, szabályosságának,

¹ Farkas Zoltán, *Bajza József élete és művei*. 1912. 27. l.

² Dobóczki Pál, *A kis leány baja*. E. Ph. K. 1912. 560. l. — L. még Erdélyi, Pályák és pálmák. 1886. 187. l.

melyet Erdélyi maga is említ¹ s a melyben a természeti szép egyik formáját látja,² kedvvel műveli. Szemere Pál, e műfaj legnagyobb magyar mestere, a művészi formán kívül, melyet trochaeusban is emleget³, s melylyel könnyedség jár, a szonettban lelket keres. A mit Kölcseynek is szemére vet,⁴ azt elmondhatná Erdélyi szonettjeiről is: van bennük lélek, érzés, de nem a költőé. Nagyon objektivek, inkább bölcselők, mint érzelmiek s itt-ott epigrammai hatásra törekszenek. A szonett igazi hangján csak egy — a *Lugasban* — szól. Hazafias érzéseknek azonban, mint nála (*Történetünk*), nem formája a szonett, az irányzatosság pedig — még ha helyes is — nem fér össze a művészi, kiképzett formával. (*A' kor' átka.*) A formának kétségkívül ura Erdélyi is. Verseit már költészete első éveiben is — szonettjeinek java is 1838-ból való — készség és könnyedség jellemzik. Ahhoz az irányhoz, melyhez eleinte csatlakozott, s melyből a vezető elmék s főképen Bajza nélkül, sőt részben ellenére nőtt ki a népiesség, Erdélyi minden mozzanatban hasonló és méltó volt.

De a korszerű irány mégis csak köntös volt, a mely alatt az egyéniség ugyanaz maradt. Erdélyi az érzelmek embere volt, s a mit Bajzától méltatói megtagadnak, Erdélyi költeményeiből kiérzik az érzések őszintesége. Bajza művész abban is, hogy hogyan takarja el helyzetdalaival a maga, önmagában nagy és erős érzelmvilágát. Erdélyi gyakran még helyzetdalaiban is a maga érzéseit énekli, lírája tiszta érzelmi költészet, motívumai tisztára líraiak: Erdélyi elsősorban dalköltő.

A magyarság, a természet szeretete, egyszerű családi érzelmek: anyja, a kedves, a jegyes, a feleség, a családi élet szeretete az, mikből költészetének tiszta szálai szövődnek. És ráeszmélve arra, hogy ugyanezek a motívumok a magyar népköltészetnek is alapeszméi, mikről részletezve először épen Erdélyi szólt,⁵ természetesnek találjuk, hogy Erdélyi fejlődésének Bajzáék melegágyi, bár művészi és szép lírájától csak egy felé: a népieshez kellett vezetnie; meglepő bizonyítéka ennek egy, már érintett szonettje. *Népköltészetünkről* szóló alapvető értekezésében azt mondja (II. 450. l.), hogy a magyar gúny tárgyává csak a nemzetietlent teszi. Olvassuk el hozzá *A' kor' átká*-t, melynek első és utolsó sora kifejezi alap gondolatát:

Mindig hazáját félti a' magyar.

De egy német könyv — szép vásárfia!

¹ *Pályák és pálmák.* 1886. 39. l.

² Szépészeti alapvonalak. *Tanulmányok.* 531. l.

³ Ö. M. (Szvorényi) III. 178. l. Lev. Kölcseyhez.

⁴ U. ott 180. l.

⁵ Népdalköltészetünkről. *Népdalok és mondák* II. 371—478. U. az átdolg.: A magyar népdalok. *Kisebb prózái.* 1863. I. 19—140. l.

A tárgy ugyan, mint mondtuk, nem szonettbe való; de ha e művészi formába önti is a nem odavaló gondolatot: a gondolat akkor is megegyezik a népköltészetről állított egyik tételével. S hogy csak egy példát idézzünk még, nézzük meg első, nem népies hangú, hazafias verseinek üres hangzatosságát, s olvassuk el, a mit egyik tanulmányában ír: ¹ »a nemzeti költészet is a nép kedélyéletének kifolyása« — és be kell látnunk, hogy Erdélyi lírája nem is fejlődhetett más, mint a népies irány felé ugyanakkor, mikor Bajza és Vachott azt még nem helyeselték. Útja nem egyedülvaló. Egy lustrummal később Petőfi is ezt a pályát futotta meg: ² Bajzáéktól a népköltészethez, s a különbség, melyre még rá kell térnünk, csak annyi, hogy Erdélyi mélyebben járt Bajzáék művirágos kertjében, mert korábban került oda, mint Petőfi, akkor, mikor ott még virágosabb volt minden, a népköltés jótékony esője nem rontott el semmit; ennél fogva rendszeresebb fejlődés is kellett hozzá, hogy onnan a szabad természetbe kikerüljön, a nép hangját megtalálja.

Hogy azonban oda kellett jutnia, azt az eddigiek is mutatják s bizonyosnak mondható, ha lírájának már felsorolt motívumait rendre vizsgáljuk.

A harminczas évek lírájába talán még Vörösmarty történeti alapjukkal realisabb eposzai vitték a túltengő hazafias hangot, melynek nem alapérzése erős, hanem a háttere: Széchenyi világa. Szorosabb összefüggés a kettő között nincs. Széchenyi tetteinek okos, számszerű prózája nem szülhette az egykorú líra hangzatos, virágos, czifra szólamait. Erdélyi is csak egyszer és pedig később (1841) említi a legnagyobb magyart (*Őrszellemek*): hazafias lírája azonban tisztán költői hatás szüleménye. Eleinte ez is megokolatlan, bombasztikus formában jelenik meg. A nagyotmondások kora volt ez (*Garay: Hymnus*), a melyeknek mentségük, hogy pathosukkal a cselekedetek korát készítették elő. Pathoson Erdélyi maga ugyan a kedélyt érti,³ mely mint költői alaptelhetség a líra egyéni és monoton forrása: de ez a kedély a harminczas években így értve is hazafias volt és természetszerűen egyhangú.

Az érzelem nemes volt, de a közös, szép eszméknek hangja gyakran puffogó és sohasem eléggé változatos. Kölcsey *Hymnus*-a után (1823) Erdélyi János *Könyörgés*-ének (1835), mely ugyanazon eszméket hangoztatja, alig van költői becse. A múlt emlékeinek dicsőítése után most teljesen a jelen túltelített érzelmeit, de frázisokba ragadó hangulatát is, fejezték ki az olyan típusos dalok, mint *Intés* cz. költeménye (1836),

¹ *Kisebb prózái*. I. k. 8. l.

² Hartmann János, *Petőfi-tanulmányok*. 1910. 18. l.

³ *Pályák és pálmák*. 119. l.

melyet Toldy talán épen ezért vett fel a költészet kézikönyvébe :¹

Ha szíved a' hazáért
Úgy lángol és eped,
Hogy vérező keservek
Miatt majd megreped :

Zengj, tégy, csatázz, kinek mint
Adák az istenek,
Oltári a' hazának
Hogy füstölögjenek.

Ha zengsz, csak honszerelmet
Sugjon minden dalod ;
Ha téssz, híven kövessed
Meghívó angyalod.'

Ha mégy csaták' élébe,
Szakítsd föl kebledet,
Meglátjuk a' kiömlő
Vérben szerelmedet.

Új évre már látja is, hogy a szabadság testté vált igéje közelget. De a gyakran üresnek látszó frázisokon át már ezekben a költeményekben is itt-ott nemesebb, mert igazabb érzelmek szólnak. Dialektikája néha egész hymnussá magasztosul. A szabadságot — mint Kölcsey — a multak szenvedéseieért kéri ; az újévtől pedig : hogy a magyarnak

Szentesítsd egy átok ellen
Nemzetét, királyát.

Csak elvétve szólal meg utóbb is a *Nemzeti zászló* sokat énekelt soraiban a már érintett, korszerű, Garay verseiből áradó szólamhalmaz. Érettebb érzelmek foglalják el a szép szavak helyét és Erdélyi költészetének csakhamar jellemző indítéka lesz az a magyarság, melyre most éled, s mely sajátos, eredeti vonása marad. Fejlődő költészetében ugyanis a hazafiság már nemcsak mint a háromszínű lobogó hangzatos szeretete szólal meg. Erdélyi erős magyarsága a faj, a föld, a magyar rög és mindenekelőtt a szülőhely, a gyermekkori táj szeretete.² Ház és haza neki is, mint a népnek³, sokszor egyet jelent. A Kapos vize mentén van a hazája. Szinte-szinte érzelmes ragaszkodással vonzódik e tájhoz, szülőfalujához. Visszacseng első verseinek egyike, melyben (1835) épen Lőcsén, mint egykor Dayka, a *Kárpát körül* járva, a hegy borujából kiolvassa a gyászt, hogy alján idegen nyelv hangzik⁴ s azt, hogy ez a haza földje, néki »csak ósárnyak jelentik«. Gömörben is csak vendégül érzi magát,

— — — úgy jöttem, úgy megyek

és bár szereti e földet, bár megáldja távozásakor (*Bucusu Gömörtül*), tudja, hogy gyermekeveinek emlékei nem kötik oda, földjében nincs halottja, a kit megsirasson. Ismételjük : *Révben*,

¹ Id. kiadás 49. l.

² A föld szeretetéről a népköltészetben, l. *Kisebb prózái* I. k. 89. l.

³ U. ott 88. l.

⁴ Hogy csak magyarul tudott, l. épen e versét (»Csak magyarul tudok« írja benne) s levelét Szemeréhez, IK. XV. 236. l.: »Más akár-melly nyelven talán el is adhatnának.«

mint egyik versében mondja, csak Kaposban, szülőfalujában, annak pataka mentén érzi magát :

E' víz *honom'* határa.

Virág, madár megél akárhol: a polgárnak, miként egy istene, csak egy hazája van (*A' bujdosó*). Tót vidékeken járva, a hajnal a bérczeken idegen néki :

A táj derült és népe jó,
De még sem én hozzám való.

Ez a falujához ragaszkodó, népét, embereit, szülőföldje hegyeit, vizét a sok mélyen átértzett emlék miatt is szerető, őszinte érzelem teszi reálisakká költészetének gyakran csak korszerű, gyakran erőltetett hazafias elemeit. Csak egy hely van még, a hova barangolásai közben s költészetével vissza-visszatér, Berzéte, a hol hosszú ideig nevelő volt, s a hova, úgy látszik, szerelmének emlékei kötik sok meleg szállal. De még innen is szülőfalujába vágyik, keletre (*Howágy*) :

Nem itt születtem én	De szép folyók felett,
E' nyugti ég alatt,	Hol kél a' támadat.

Azok az érdekes adatok, melyeket Czuczor Gergely magyarságáról mond el¹, s a melyek reá is illenek — hogy magyar vér gyermeke, s hogy a magyar étellel folytonos érintkezésben maradván, nyelvi kincse gazdag volt — nála a föld szeretetével tartalmat is nyernek és kapcsolatot mutatnak lírájának egy másik elemével: természetszeretetével.

Erdélyi természetvilága már nem azonos kortársaijével. Annak a csoportnak, melyet az *Athenaeum* költőinek nevezünk, nem volt igazi természetérzéke. Ezt szinte általánosítva állapíthatjuk meg. A napos, friss, nagy természetet nem méltatják arra, hogy megénekeljék. Túlságosan üde, friss az ő művésziösen választékos, szinte beteges érzelmeikhez. De azért van természetviláguk: sok halvány színnel, elmosódó formákkal; illatos levegővel. Körülbelül azonos a kép azzal, a melyet a német irodalomban Klopstock követői rajzoltak: Bajza lírájában is, mint pl. Höltynél, a természetfestés remeke a tiszta kék égről az ákász lombjain átszűrődő holdsugár, mely a sírhantra halványlik. Garay a liget magányának halavány árnyait látja meg. Erdélyi természetképeinek nincs színük; legfeljebb a hegyek *kéklenek* nála homályosan, vagy fényesebben a leány szeme. Még a pázsit zöldjét is csak egyszer látja meg, s hogy színérzéke milyen gyenge, azt az mutatja, hogy a hold nála szöke. (*Nyáréj.*) Általában halványak képei, de kortársaiét fölülmúlják abban, hogy igaziak, nem kitaláltak. A természetben a falu levegőjét, a tavaszban pedig az ifjúságot látja, a mely még örül a virulásnak. (*Tavaszkor.*) Gyö-

¹ *Pályák és pálmák.* 302. l.

nyörködik a májusban. A szabadban a hegy az eleme, a honnan, mint a fellegek szomszédja, látja a hazát; a völgy szűk neki (*Hegyen.* I. 2.) és Krasznahorka düledező vára eszébe juttatja, hogy a völgy csak temető, a hova a várak kövei, a mult lefutnak. A nyári szél jólesően éri. A szellő neki a viharnek része, mely, ha rózsailatot hoz is, fenyők között suhogott a tetőn, hajókat tört a tengeren és messze mezőkön zászlókat lobogtatott.

A természet képe friss nála, de maga a természet nem él, nem lélegzik. Élénkség ritkán van képeiben: a harmat a hold sugaraiból származik (*Éjjel*), a mezőnek szent meséi vannak (*Május elsőjén*), a virágok álmodnak (*Őszi dalok.* 3). A hold hosszú, ezüst szálai a harmatos mezőről feszült húrokként rezgenek az ég felé, a vizekbe fényoszlop merül. (*Nyáréj.*) A hangokat szeretné lefesteni: épen ellenkezőjére törekszik, mint a természet megéledése.

Oki összefüggésben van ezzel, hogy érzelmeivel ritkán van összhangban a természet képe. Csak a *Balassa bújá*-ban juttatja eszébe a záporosó hulló könnyeit; a *Szöke leányszemében* egy kis ég nyílik. Az ősz elviszi a virágok illatát, lelkét s erről eszébe jut szíve. (*Őszi dalok.* 2.) Ha szerelmes volt télen, átkos néki hosszú napjaival a tavasz, mikor a fáknak árnyékuk van, a madarakat a lomb homálya elfedi. Semmi sem olyan szép, mint a hó. Együttérez a természet némaságával, s a nyári reggel kibékíti az étellel. Látható, hogy természetvilágát inkább csak leírja, mint átérzi. Külsőségek kapják meg leginkább. Az alkonyt jobban szereti mint a nappalt, az éjt szívesen írja le. A napot magát — mint kortársai nem — ő sem említi. (Az csak Vajda Péterrel kelt fel.) Az egész kép, a tömeg hat rá, ritkán elemzi. De a mit ad, azt, érezzük, künn, a levegőn, a nagytermészetben vette, annak a fia. Szereti a vidékeket, a természet néki emlékeit is jelenti. Ez az egy harmónia teszi melegebbé képeit. Miként a rög és a faj szeretete magyarázza meg erős családi érzelmeit is.

A család poézise Erdélyi egész költészetén átvonul. Vachottné — mindenestre kissé elfogult — emlékiratában költőnkéről azt írja, hogy nála elégtelbb, boldogabb arcú embert, derültebb kedélyű férfiút nem ismert.¹ A családi élet melege volt az öröme; évekig várt első nejeére, Vachotték szép családi életében jól érezte magát, édesanyját forrón szerette — valóban ugyanaz az ember, a kit költeményei is élénk varázsolnak. Néki az a boldog ember, a ki ősi földjén élve a maga kenyerét eszi és kis családja körében az ősi kis lakban elégtelben él. (*Családélet.*) Esmény, minőt utóbb szebb formában Arany János alkotott *Epilógus*-ában, de a melyet költőnk természetében hozhatott magával. Idilli képeket fest a családi élet bensőségéről

¹ Vachott Sándorné, *Rajzok a multból* (Abafi) I. k. 132. és II. k. 36. 1.

is (*A' család*), az ősz emberről, a ki másodízigen láthatja magát, a férfiuról, ki »élte lángdelén« áll, a csecsemőről s leginkább az anyává magasztosult nőről. Erdélyinél melegebben kevesen írtak az anyáról, Petőfi előtt talán senki, még Vörösmarty sem. Legáltalában nem olyan közvetlen melegséggel. Édesanyját, bár szülein »nem volt istenáldás« (*Pályaemlék*), az imáadásig szerette. Megható érzelmekkel szól róla költeményeiben, különösen, midőn meggyászolja. Soraiból ugyanaz a gyermeki rajongás érzik ki, a mely Petőfi *Fűsibe ment terv*-éből. (*A' sír, Késő bú, Könnyeim.*) Családi érzelmek még helyzetdalaiból is kitetszenek. Az *árva* melegségével, alaphangjával Eötvös *Megfagyott gyermek*-ét juttatja eszünkbe. A jegyeséről énekel egyik szonettjében akkor, mikor még nincs jegyese. A mint hogy megáldja jövődöbéli menyasszonyát, mint Stolberg, akkor, mikor az »ki tudja, még hol serkedez«. Családról ábrándozik első költeményei óta. Eszménye, a szőke leány, egyre ott kísért verseiben. A serdülő leánynak nincs kedvesebb képe a magyar irodalomban, mint a milyent a *Szende leány* cz. költeményében fest, megint a vándorló *Kis leány bajá*-ra emlékeztetve :

En istenem! be szép,
Be is dicséretes,
Mikor még a' leány
Fülig szemérmes.

Nem róza, nem hajnal
Pircs két orczája;
Vétek a' rossz szemnek
Tekinteni rája.

Ha volna titka, sincs
Hová titkolja el;
Hajnal' harmatjaként
Átlátszik a' kebel.

Csupa ártatlanság
Szívén a gondolat,
A' szerelem neki
Csak nyájas indulat.

Mit is gondol veled,
Hogy benn' a' szíve nő,
Hogy boldogtalan is
Lehet a' szerető.

Mit tudja, hogy vannak
Fájdalmi érzetek...
Könnyebb a' lelkiemnek,
Ha rája nézhetek.

Ez a naiv kis leány, lelkivilága, érzelmköre kedves tárgy Erdélyinek. A *Leány vendégé*-ben megénekeli, hogyan kopogtat be egy kedves vendég, az első szerelem a fiatal leányhoz. Máskor az első táncmulatság örömeit lesi és örökíti meg.

Szerelmi költészete a *Bajzáéktól* tanult finom, lágyszavakon szólal meg. Epedő, ábrándos, bánatos szerelmet énekel. Elszálló énekhangokról azt hiszi, neki szólnak, s fáj, hogy nem feléje sóhajt a leány (*Csalódás*); örömmel ujjong fel, mikor először szeret és »nem tud szeretni«, mikor az üdvözítő szerelem élete királynője lesz. Magsiratja a pásztoróra örömeit; de a váláskor nem sír, — sírni nem is fog, csak »érezni mondhatatlanul«. Mikor pedig az igazi választottat (Vachott Cornéliát) megtalálja, elnémul lantja. Legboldogabb korszakából alig van költeménye.

Olyan vagyok, mint a' gyermek,
Vágyaim' némája;

Mennyit érzek, mint nem bírok
Szót találni rája!

Mátkadalait is más szájába adja. A rózsaszálat, melyet kedvesétől kapott, megőrzi s szerelme emlékének tekinti (*Szerelmi áldomás*), de régen várt boldogságáról inkább csak levelei, mint költeményei tanuskodnak. »Szeretem őt, írja Szemere Miklósnak,¹ mint az én istenemet, teljes szívemből, teljes lelkemből és minden erőmből, isten engem úgy segítjen, Amen.« Feleségéhez is kevés verse szól. Csak akkor pendül meg újra lantja, mikor Cornéliát, alig egy évi boldogság után, a sors elragadja tőle. Miként Vachott Sándor a testvért, ő is hitvesét *Cornélia emlékezeté*-ben siratja meg, de fájdalom csak későbbi verseiben zokog fel egész erejével. Ezekben is szelíd érzéssel inkább a megnyugvás fájdalma hat, mint a kétségbeesés. A csöndes, boldog érzések embere vágyódó zokogással keresi a hitvest, a ki családi életének melege volt. A *Tünődés*-ben látja, hogy már nem a régi :

Hol vette magát sima homlokomon
E' bánat, e' csend, e' méla boru ?

Sorsa felkapja és viszi, ragadja messze. Mennie kell, bejárnia a világot, mert különben hitét veszti el. Nem tudja, miért kellett föllelnie s újra elveszítenie égi üdvét, világi kincsét. (*Életemből.*) Meglátogatja nejét »lakásán« s növekvő gyermekét kis kezén fogva akar majd vele elmenni »a' temető' neszt« hallgatni. Az emlékezet, e »fehér madár« az, a mi nem fáradó szárnyán mindég hozzá vezet, a kihez örökké hű akart lenni, hívebb, mint a harmat a virághoz, mint a fuvalom az illathoz.

Boldog és kesergő szerelem egyformán szelíd hangokon szólalnak meg fejlődő lírájában. Erdélyi, ismételjük, inkább a meghitt családi élet költője, mint a viharzó, túláradó szerelemé. A szerelmi líra történetében az ő költészete nem jelentős pont. De házassága maga, mint egyik levélben írja, igenis forduló-pontot jelez életén kívül sorsában is : élete, melyet »eddig Kapostul Pestig, a sors minden kedvezései és nem kedvezései közt úgy, a hogy vonszoltam, tengettem«, most biztos révbe ért. 1841 márczius 16-án ügyvédi vizgát tett, 24-én megházasodott.³ Völegénysége, házassága, (1840—41) jelenti körülbelül lírájában is azt a forduló-pontot, melylyel határozott irányba terelődik és tartalomhoz jut. Korszerű volt eddig is ; csakhogy most a kor eszméi változnak, Széchenyi hatásául, munkásságának következtül a szabadelvű eszmék nagyobb erővel törnek utat és Erdélyi költészetében is, mint minden magyar lírikusében, megszólalnak. Kettős áradat ragadja magával egy irányban költönket. Az egyiket származása, ifjúkorának emlékei, magyar vére, lírájának ezekből fakadt s a nép költészetével égyező áram-

¹ Perényi József, Szemere Miklós irodalmi hagyatékából. IK. XV. 234. l.

² L. lev. IK. XV. 236.

³ Id. levelei, u. ott.

lata okozza. A másikat, a melylyel szintén egyszerre érik férfivá, a korszellem demokratizálódása. Mindkettő egy irányba tereli költészetünket, de legelső sorban Erdélyi Jánost: a népköltészet felé, melynek valóját ő érti meg először s tudja úgy átérezni, hogy a hamis hangokat, melyek pedig nem egyszer megszólaltak Kisfaludy Károly, Vörösmarty népdalainak egy-egy sorában, azonnal felismeri, maga pedig elkerüli.

A szabadelvű cizméknek versekben és költői alkotásokban első szószólói között volt Eötvössel együtt. Amaz *Vár és kunyhó*-jában (1837) szól az emberi egyenlőség mellett, költőnk élesebb tendenciával cseteli a parasztok helyzetét. *Pórfüü* cz. költeményében, mely a *Vár és kunyhó*-val egy évben született, így szólaltatja meg szereplőjét hazájához:

Miért nevezlek édes
Anyának tégedet,
Ha elvered magadtól
Jámbor szülőteted?

Ha reszkető kezekkel
Nyujtasz hideg kenyerért
A' fáradás' díjába
És vérkönyűimért?

A harminczas években, szociális kérdésekben szokatlanul merész hang, mely azt is kimondja, hogy a haza, ha nem nyitja ki karját az eddig védtelen jobbágnak is, szétomlik. Még erőteljesebben szól két évvel később *Egy gyermek születésére*. A gyermek, a ki a vers írására ihlette, pórkunyhóban született, a mely szegény, hangos és hideg. Anyját születéséért nem fogja megáldani, mert már világrajövele előtt el volt kárhoztatva: százszorosan rab lesz, a míg él. Jobb lenne — úgy mond — most meghalnia, mert ha utóbb vérét ontaná is, csak szolga vére lenne az. — Merész és keserű e hang a legszelídebb érzelmű költők egyikétől. De Erdélyi ismerte a nép sorsát s törődött a kor haladó eszméivel. Egy pillanatra, épen akkor, a reactio kerekedett felül: talán e pillanatnyi megállás az események fejlődésében szülte e keserű kifakadást.

A jobbágyság felszabadítása¹ nem az egyetlen politikai eszme, melyért Erdélyi költeményeiben is küzd. Nem czélozunk itt nagy hazaszeretetre, melyről már volt szó; de utalunk arra a másik nagy gondolatra, mely Magyarország sorsában fordulópontot jelentett s ekkoriban kezdett ismét megérlelődni: jut hang Erdély uniójának is költeményeiben. Kevésszámú ódái magaslatra emelkedő költeménye között *Erdély' földén* (Déva, 1842) a legművészebb, legsikerültebb. Meglátja az ország aranyhegyeit, szép földjét, de a nép nyomorát is, a »kenyér tört botját« a mezőkön és a hegyek jégverett borát — s úgy érzi, nincs miért örülnie, hogy két hazája van: csak fájdalommal kettős. Egyetlen vigasza, hogy: van még Erdélynek egy dicső, nagy napja. — Hadd tegyük ehhez hozzá, hogy — miként 1840-ben ismét Eötvösnek van szava a zsidók polgárosítása érdekében — ugyanez évben,

¹ Hogy Erdélyi is örömmel üdvözi, l. Imre alább id. m. 203. 1.

nyilván az országgyűlés tárgyalásainak hatása alatt, Erdélyi is föl-emeli *Izrael' éneke* cz. költeményében szavát az elnyomott faj érdekében. Két költeményének, melyeket a zsidók szájába ad, alapgondolata :

Hajdan Babylon, most a' föld'
Minden vízénél könnyezünk.

Már e szabadelvű és demokrata eszmék hirdetésével is közledek a népieshez, távolodik a politikai költészettől mindinkább tartózkodó Bajzaék irányától; méginkább bekövetkezik az öntudatlan szakadás, midőn ugyanez időben átcsap a népdalköltészetnek eddig inkább csak meg-megtekintett, mint bejáró mezejére. Kimutattuk lírájának motivumaiból, hogy kezdettől fogva ide kellett eljutnia; mikor bővebben ontja népdalait, csak régi kedvének, hajlamának enged szabad folyást.

Erdélyi, különösen kritikai és ismertető dolgozataiban, már a negyvenes években is gyakran foglalkozott a népies irány fejlődésével. Kisfaludy Károly népdalairól azt tartja, hogy azokba sok népi elem van beleszőve, de a nép csak akkor fogja őket megérteni, ha nagyon művelt lesz.¹ Vörösmarty annyira classicus, hogy egy-egy népies szólam nála csak mint a classicismus ellen való vétség fordul elő. »Köszönet, hogy vétett a classicismus ellen« — úgymond.² Az az idő járta, mikor Kunoss még szemére hányta épen költőnknek,³ hogy azt írta :

Javát megevém kenyereimnek —⁴

mert a kenyeret még nem tartották versbe való szónak. Hogy Bajza és Vachott »szép dalai elvannak a népköltészet ihlete nélkül«⁵, az most már nem gátolja őt, hogy Lisznyai és mások affectált, modoros stílusán meg ne botránkozzék s a maga ifjúkori alkaikus strófáján ne mulasson.⁶ Ebben az időben, a negyvenes évek elején, eljutott a népköltészet tökéletes átéréséhez, megértéséhez, ugyanakkor, midőn Garay kijelentette, hogy a népdal »neki nem megy«. Erdélyi épen rátalált önmagára. Béranbert fordítja, mert azt tartja, hogy a népköltés utánzása tette nagy költővé.⁷ De még inkább hirdeti, hogy népdalokat nem az ír, a ki jól utánozza az igazi népdalt, hanem a kiből benne van a nép lelke, a kiből tehát úgy fakad a dal, mint a nép szájáról.

A népiesség nemcsak népdalaiban nyilatkozik, hanem, miként Vörösmartyról mondja, egy-egy népies fordulatát más versekben is alkalmazva, lehetetlen volt azt más forma miatt

¹ *Pályák és pálmák.* 123. l.

² U. ott, 48. l.

³ U. ott, 342. l.

⁴ *Tünődés* cz. költeményében, 1842.

⁵ U. ott, 45. l.

⁶ IK. XV. 239. l.

⁷ *Kisebb prózái* I. k. 14. l.

elrontani. Egy-egy egészen népi sora minden időben írt mūdalaiban akad. *Barkódal*-ának csak hangja az; a *Furcsa vágy* egy ismert néprománcczra (*A királyfi*¹) emlékeztet. A *Szövő leány* ismert népdal² alakja; »Kibimbózott a rózsafa« — írja *Gyermeköröm* cz. versében — mintha csak (ritmusában is) a *Kivirágzott a diófa*³ járna eszében. A *Gonosz molnár* népi szólás-módok és közmondások sora. *Mihók, a' bohó* a Bolond Istók-féle alakok egyike,⁴ teljesen népies elbeszélés hőse. (»Jóllakni Debreczenbe akárhonna betért.«) Maga a népdal, mint műfaj, csak 1839-től kezdve szerepel költeményei között. Egyetlen egy való régebből, (IV. : Nem vagyok én idevaló — E' faluba. — Születésem szomszéd falu, — De mostoha), 1836-ból, Kaposról, szülőfalujából.

Ezentúl, a *Népdalok és mondák* gyűjtéséig gyakorta írt népdalokat. Jól ismerte már ekkor is a magyar nép lelkének nyilvánulásait, a magyar nép örömét, bűját. Formailag és tartalmilag a nép számára való mindaz, a mit Erdélyi népdalnak írt. Nem volt fanatikusa a népköltészetnek, mint — Erdélyi írja róla — Petőfi, sem művésze, mint Arany: egyszerűen népköltő volt. Népdalait csak úgy ítélni meg méltán, ha elméletét is ismerjük a népköltészetéről, Imre Sándor becses, tanulmánya⁵ és újabb kutatások, feltevések ezt az elméletet ugyan némely részében clavulttá tették, de sok állítása legalább is saját dalaira jellemző. E dalok jelentékeny része pedig átment a nép ajkára.

A népdalban Erdélyi elsősorban nyelvi sajáttságot és formai jellemet,⁶ azután nemzeti sajátosságot⁷ és festő részeiben emberi régiséget lát.⁸ A népköltészethez pedig szerinte akkor fordul a nemzeti irodalom, mikor már művelődésének jelét adta:⁹ csupa olyan mozzanat, mely költőnkre, korára és dalaira egyaránt jellemző. Csak egy pontban különbözik az ő s minden műköltő népies dala a népdaltól: a valóság kérdésében; mert szerinte is, a mit a népdal mond, az való, tény, a mi benne eseményszerű, az esemény volt.¹⁰ S e tekintetben a műköltő dala mégis csak utánzat.

¹ *Népdalok és mondák* I. 373. — *Válogatott magyar népdalok*. 1857. 180. l.

² Jókai is idézi: *Lányok fonják a lenszösz* stb. Erdélyben ma is ismeretes.

³ *Népdalok és mondák*. I. k. 413. l. — L. még: *Kivirágzott, kibimbózott a fűzfa*. Vikár, *Somogym. népkölt.* 1905. 145. l.

⁴ Benedek Róza (*Bolond Istók*, *Éthn.* 1911.) csak Erdélyi *Közmondásainak* (1851) Bolond Mihókját említi (74. l.), a verseiben is fel dolgozottat nem.

⁵ *A népköltésről és népdalról*. Budapest, 1900.

⁶ *Kisebb prózái*. I. 11—14. l.

⁷ U. ott, 57. l.

⁸ U. ott, 66. l.

⁹ U. ott, 21. l.

¹⁰ Böckel (*Psychologie der Volksdichtung*) igen sokszor egyenesen eseményeknek tulajdonítja a népdalok keletkezését. (1913.² 44. l.)

Nyelvben és formában — még pedig, ha azt a tételt állítja fel, hogy minden népnek megvan a maga kedves dalformája, úgy magyaros formában — tökéletesen beváltak dalai. Legjobb bizonyítéka ennek, midőn népköltési gyűjteményeihez szerezte az anyagot, az a kedves meglepetés érte, hogy két, 1839-ben írott népdalát, a nélkül, hogy tudták volna, ki a szerzője, mint népdalt küldték be neki, mind a kettőt a Rábaközéről. Az egyik (*Távol látok két csillagot egymástól*) a Népdalok és mondák II. k. 516. dala, egészen változatlan, a másik (*Magyar leány az én rózsám*) ugyanott a következő (517.) dal, jelentéktelen változásokkal került vissza. Egy másik népdalának sorai (Én vagyok az, a' ki nem jó, egyedül . . .) a Falu rosszában éledtek újra, onnan is terjedtek el, de ma is a nép száján élnek.¹ A *Juhász a hegyoldalon . . .* is él, habár lejegyezve — talán sok útszélibb változata miatt — nem találom; ² azonban refrénje: Hej, élet, juhászélet, Ezám a' gyöngy-élet, sokaknak ismerős lesz. A pásztorélet felhasználásával különben csak elméletéhez adott előre is példát, mert a pusztai költészet e hőseiről értekezésének egy érdekes részlete szól. Igazi népdalt utánoz az *Édes kincsem, szép szerencsém . . .* kezdetű is, melynek két sora

Ha nagyra nőne bánatom,
Sarlót veszek, learatom

szintén él más népdalban.³ *Szép a' virág, a' virágot szeretem* kezdetű dala is *Bús az idő, bús vagyok én magam is* mintájára ⁴ készülhetett. De, ismétlem, valamennyi népdala sikerült, mert motívumai az igazi népdalokéval egyek, lelkében a nép lelke élt. A katonaelet keserves szépségei (*Elmennék én katonának — Csak kötéllel ne fognának*),⁵ a szerelem rózsája és tövise, a leány türelmetlen várakozása, a legény, a kihez hűtlen lett a szeretője, de a ki mégis eljár a kapuja elé, a sok irígye, a kik egy kanál vízbe fojtanak, mind magyar népdalokból vett mozzanatok. Régi motívumok élnek egyik legszebb dalában:

Nem panaszklok, nem szokásom,   A' merre én járok-kelek,
De panasz könyhullatásom.   Sárgulnak a' falevelek —

eszünkbe juttatja népdalaink egyik legszebbikét: *A merre én járok, még a fák is sírnak . . .* Két utolsó idézett sora pedig ebben a formájában is él a Székelyföldön.⁶ Csokonai *Csikóbőrös kulacs*a visszhangzik e sorokban:

Edes-kedves feleségem,   Ha rád nézek, szívem éled.
Te vagy minden nyereségem,   Ó be gyönyörű egy élet!

¹ L. e strófák változatát az Endrődi-féle *Népdalok* közt. (Magyar Remekírók 54: 36. l.)

² Rokon változata: Sebestyén, *Dunántúli gyűjtés*. 1906. 295. l.

³ *Magyar Népdalok*, 246. l.

⁴ *Kisebbségi prózái* I. k. 65. l. és *Népdalok*, 1851. 22. l.

⁵ L. az Imrétől is idézett népdalt: *Már mi nálunk verbuválnak kötéllel*. (Id. m. 203. l.) Endrődi i. m. 116. l. *Népd. és mond.* II. 351. l.

⁶ L. Mailand, *Székelyföldi gyűjtés*. 1905. 145. l.

S egészen a Petőfi hangján szólal meg, mikor a csapláros-
néhoz fordul :

A' subámnak nincs melege,
Megvesz az isten' hidege ;
Csaplárosné, ha van szíved,
Gyujts világot, gerjessz tüzet.

Hadd kóstoljam meg borodat,
Öleljem át derekadat ;
Láng a' szemed, arany a' szád,
Czudar, a' ki haragszik rád.

Petőfi hangján, de Petőfi előtt. (Ez utóbbi költeménye 1839-ből való.) Hangsúlyoznunk kell ezt, mert előtte talán csak az egy Czuczor írt ehhez hasonlóan népies dalokat. Erdélyi azonban nem őt, nem előzőit, hanem magát a népet ismerte jól és utánozta, s azért áll oly közel népi költészetéhez Petőfiéhez. Dalköltőink közül Czuczorral ők hárman azok, a kik a népből eredtek, a nép lelkivilágát ismerték, hangján énekelni tudtak. Dalainak népszerűségéhez hozzájárult énekelhetőségük is. A *Háromszínű zászló lobog*... és a *Mi zengi túl a bérczeket*... ma is kedvelt énekek. Hogy népdalai is énekelhetők, annak természetes oka a népköltészetből vett formájuk.

Dalköltészetének mind e vonásaival Erdélyi Petőfi hatá-
sához készítette elő a talajt. Egyazon vizeken eveztek. De egyéni-
ségükben és sorsukban is vannak rokon vonások. A nép szeretete,
érzelmeik erős szabadelvűsége, nem egyedüliek. Bérangert mind-
ketten szeretik és fordítgatják. Sorsuk egyformán hányja-veti őket.
Erdélyi első költeményének keltétől (a *Derse cz.* költői elbeszélé-
lése 1834-ben jelent meg, de ez a *Parthenon*-ban, a pataki ifju-
ság almanachjában volt ; »többet költeni« — mint Toldy mondja
— a következő évben kezdett) egészen költeményei kötetbe
gyűjtéséig (1844), tehát egy évtized alatt csak egy évig pihent
meg egy helyen : házassága évében. Egyébkor sokat barangolt ;
elég arra utalnunk, hogy 1836-ban és 1838-ban kilencz, 1839-ben
tíz helyről keltezi verseit, s ez utóbbi évben a legtermékenyebb
is. A vándorkedv lelkében is él (*Révben, Vándordal*), de sorsa is
(pl. feleségének halála) űzi, hajtja, »mint forgószél a' pelyhet«.
(*Eletemből.*) Pataktól és Löcsétől Déváig és Nyékig kóborolt,
vándorolt sokat, mindenütt dalolva. — De közel hozzák Petőfi-
hez merész képei is. A már idézett *A' leány' vendége* csakúgy az
ő lantjára emlékeztet, mint a *Semmiházi a Magyar nemes-re.*
A *XIX. század* gúnysos hangja, de komoly eszméi s főképen az
a hatalmas gondolat, melyet *Egy bitóra cz.* költeményében feje-
zett ki, vallják, hogy korának törekvései őt is, mint Petőfit,
magukkal ragadták.

Van a' mi rettent, nincs, mi lágyít,
Emelve a' szív' büszke vágyít.
Nincs érdemoszlop, van bitófa,
Jégborzalom kaczag le róla.
Itt a' tudás : épületére
A' kor saját lelkét tevé le.

(A mult emlékei másutt »halálban életről regélnek«) :

Igy a jövőnek ferde hírrel
Mí a bitókban éledünk fel?

Az »ósdiaak«, maradi szokások harczosai ellen másutt is gyakran veszi fel a küzdelmet. Egyénisége azonban távolról sem olyan éles, mint azé, a ki az általa követett irány vezéréül a lobogót átveszi tőle.

1844-ben jelennek meg Erdélyi *Költeményei* és Petőfi *János vitéz*-e. Az egyik az előcsatározások végét, a másik a diadalmas rohamot jelenti. Erdélyi ír még ezentúl is sok költeményt; van népies az 1849-ben kiadott *Szabad hangok*-ban is (a VII. és VIII.) és népszerű azok között, melyek az ötvenes években láttak napvilágot. De költészete tovább nem fejlődött, s azt a feladatot, melyet érzései és meggyőződése parancsoltak, e kötetével a líra terén elvégezte. Mint a Kisfaludy-Társaság titkára, ugyanekkor kezdi meg, bár már régebben is megvan benne a gondolat,¹ a népköltés gyűjtésének rendszeres munkáját. Ez az év tehát a magyar líra történetében csakúgy, mint Erdélyi munkásságában, határkö. Ekkor jut el Petőfi is, Bajzáék hatásától szabadulva, az első állomásig a népies irány felé.

Útjuk egy volt, de Erdélyi költészetének része lehetett benne, hogy utána Petőfi ez első állomáshoz rövidebb költői pályafutással ért el. Lírájának motívumait és fejlődése phasisait jelezve, talán sikerült bebizonyítanunk, hogy költészetét a kor jogosan méltatta figyelmére, hogy e líra természetes átmenetet jelent két egymásra következő, de élesen különböző irány között, s hogy a mint Bajzáék hatásának utolsó akkordjai költeményeiben elhangzanak, nemcsak népköltési gyűjteményével megalapozója, hanem dalaival előfutárja is az új, győzelmes iránynak.

DR. GÁLOS REZSÓ.

¹ »Egy kis literaturai vállalat! Erős szándékom a magyar népdalokat valaha egy testben kiadni; azokat, mellyek szerző, és idő s hely nélkül, vadvízként buzognak föl a nép költészeti szelleméből, még pedig hangjegyekkel együtt; s e végre... a haza vidékeire némelly barátim vagy ösmerősimhöz írok.« — írja 1840 február 13-án. IK. XV. 233. l.